

Det sønderjyske salmebogsarbejde

1933 - 1953

Af *Anders Malling*.

Ved genforeningen i 1920 var „Evangelisk-luthersk Psalmebog for de dansktalende Menigheder i Slesvig“ (N) almindelig brugt og almindelig elsket i hele den landsdel, der kom tilbage til moderlandet. Vide kredse i det gamle land havde næppe nogen forståelse for at bevare en særlig sønderjysk salmebog fra den tyske tid, og det er måske muligt, at man i genforeningsglæden kunne have lokket sønderjyderne til at indføre „Salmebog for Kirke og Hjem“ (KH), som brugtes nordpå, for nu skulle alt være dansk, og grænsen ved Kongeåen skulle slettes.

Nogle få salmekyndige nordpå, pastor P. Severinsen i Bringstrup og flere andre, havde dog opdaget, at N var et værdifuldt arbejde, og havde advaret mod et ubetænksomt skifte; og nogle af de danske præster, som fik tjeneste i Sønderjylland, fandt hurtigt, at N havde mange fordele frem for KH; den repræsenterede i virkeligheden den gamle danske tradition fra Pontoppidan 1740, som nordpå var blevet afbrudt af rationalismen i 1798.

Det kirkelige udvalg af 1921 pegede på, at der burde skabes en fælles salmebog for hele landet, men da dette var et stort arbejde, lagde man det foreløbig til side og nøjedes med at bøde på de vanskeligheder, som eventuelt ville vise sig.

De viste sig snart. Nogle af de danske præster savnede visse salmer, som de var vant til at bruge. Et udvalg, som bestod af provst Nielsen i Ensted, provst Christensen i Tønder, pastor Zerlang i Gram og sekretær Kylling, samlede da et lille tillæg af de salmer fra KH, som var mest savnet. Det blev autoriseret 20. dec. 1920.¹

Værre var det, at der opstod vanskeligheder med at få selve salmebogen. Den var hidtil blevet udgivet af konsistoriet i Kiel,

som hævdede sin ret. Dets kirkelige myndighed var naturligvis gået over til det danske kirkeministerium, men var udgiverretten til salmebogen ikke af privatretlig karakter? Under sådanne overvejelser opstod der en mangel på salmebøger, som bevirkede, at man i Tønder valgte at indføre KH, tildels af hensyn til de mange rigsdanske, som var flyttet til byen. På samme måde gik det siden i Sønderborg, men her tog man det hensyn til N og den bestående tradition, at man udgav et tillæg til KH af sønderjyske salmer, som man måtte savne. Det tillæg gik dog vist hurtigt ud af brug.

Gyldendal fik en aftale med konsistoriet om et oplag af N, men i det lange løb viste der sig så mange praktiske og økonomiske vanskeligheder, at kirkeministeriet besluttede at hugge knuden over. I en skrivelse af 8. nov. 1922 til den konstituerede biskop i Sønderjylland hedder det, at det „vistnok vil være rettest snarest at skride til Udarbejdelsen af en ny Salmebog, der kan erstatte den hidtidige sønderjydske Salmebog og om muligt bruges jævnsides med denne, men dog med et saadant Særpræg, at den ikke fremtræder som et Eftertryk af denne. Ved Udarbejdelsen af en saadan Salmebog maatte man have Opmærksomheden henvendt paa, at man af den hidtidige sønderjydske Salmebog fik medtaget, hvad der endnu kan antages at have Værdi for Menighederne til Brug saavel i Kirkerne som i Hjemmene, og at der ved Siden af i Stedet for de udeladte Salmer optages et omtrent tilsvarende Antal Salmer af Salmebog for Kirke og Hjem og da navnlig saadanne, som kan antages at være mest brugte i Menighederne...“²

Ministeriet tænkte sig, at prosadelen i den nye salmebog kunne være fælles med KH, at forlagsretten skulle overdrages til Vajsenhuset i København, og at arbejdet hurtigt kunne udføres af 3-4 sønderjyske præster og lægmænd, da det ikke gjaldt om at skabe den endelige fællessalmebog, men blot en sønderjysk overgangssalmebog. Det tillodes dog sønderjyderne at indføre KH, ligesom det tillodes menighederne i det gamle land at indføre denne overgangssalmebog. Det sidste var der sandelig ingen, der tænkte på.

Udvalget blev dog større, end ministeriet først havde tænkt sig. Det kom til at bestå af to rigsdanske provster, Marius Nielsen i Ensted og Erik Christensen i Tønder, af den sønderjyske pastor

Ole Jensen i Notmark og senere tillige pastor Zerlang i Gram, samt tre sønderjyske lægmænd, sognefoged Claus Friis i Løgumgård, overlærer Møller i Rødding og sparekassebestyrer Nis Nissen i Nordborg. Biskoppen i Haderslev skulle være formand, og det blev efter valget Valdemar Ammundsen.³

Han var en klog general. Han forstod ikke blot, at man skulle lave en salmebog, der var så forskellig fra den gamle, at konsistoriet i Kiel ikke havde ret til den, men også, at man burde lave en salmebog, der i den grad lignede den gamle, at de kunne bruges uden vanskelighed i den samme menighed. Han delte da sin lille hær i to dele, rigsdanskere og sønderjyder (sådan hed det jo dengang). De første skulle i det væsentlige stille forslag om optagelse af salmer, som savnedes i N. De sidste skulle afgøre, hvilke salmer i N, man kunne undvære, fordi de praktisk talt var gået ud af brug. Da der imidlertid bortset fra formanden kun var to rigsdanskere i udvalget mod de fire sønderjyder, blev Claus Friis puttet ind mellem rigsdanskerne; det kom i øvrigt til at præge hele hans syn på salmebogsspørgsmålet. Naturligvis talte de to grupper sammen om arbejdet, og resultatet fremtrådte som en fælles og enstemmig beslutning.

Resultatet blev, at der blev udeladt 88 af den gamle salmebogs 624 numre. De udeladte numre blev markeret med små tal i parentes, hvorved alle de bevarede salmer beholdt det gamle nummer. Med meget få undtagelser beholdt de også den gamle tekst. Man kunne derefter let bruge de to bøger i samme menighed. Der blev desuden samlet et tillæg på 190 numre. Det lille tillæg fra 1920 gik helt op deri, men dertil kom yderligere et udvalg af salmer fra KH og et mindre antal åndelige sange, som i forvejen var stærkt indsunget. Imellem hovedsalmebogen og tillægget bevarede man Vægttersene uden nummer. Dengang var det endnu ikke almindeligt at synge dem.

De nye salmer i tillægget blev optaget med samme tekst som KH, og da teksterne i hovedsalmebogen ikke blev ændret, var der ikke tale om nogen dybtgående revision og slet ikke om noget forskningsarbejde. Det var en udrangering af dødt stof og en indrangering af savnet stof i indsunget form. Der var altså intet brud på nogen tradition, men en tilnærmelse af to traditioner, i hvert fald en tilnærmelse af den kongerigske til den sønderjyske,

kort sagt: et lempeligt genforeningsarbejde af foreløbig karakter. Denne nye salmebog fik så det naturlige og ligefremme navn »Den sønderjyske Salmebog« (SS). Den blev autoriseret den 12. dec. 1925, og udgivelsen blev overdraget til Vajsenhuset i København, som i forvejen havde privilegium på KH. Tillægget kunne købes for sig selv, så man kunne lægge det ind i den gamle salmebog og undgå at købe en ny.

Dermed var der skabt en ganske tålelig overgangstilstand, som kunne have varet længe, hvis der ikke var indtruffet uforudsete årsager til irritation. Vel måtte man finde sig i, at nogle menigheder bevarede den gamle salmebog uden tillæg, andre nøjedes med det lille tillæg fra 1920, atter andre indførte det store tillæg fra 1925 og dermed SS, og endelig brugte man enkelte steder KH. Man kunne altså risikere at støde på andre salmebogsforhold, blot man kom til begravelse i nabosognet. Det var man indstillet på.

Men mere og mere viste det sig, at Sønderjylland var dårligt stillet ved at have en salmebog for sig selv, om den end var nok så god. Unge sønderjyder, som rejste til Kongeriget, og kongerigske tjenestemænd, som blev ansat i Sønderjylland, opdagede, at deres medbragte salmebog „ikke passede“, og det gik ud over deres kirkegang. En ulempe for et meget større antal sønderjyder viste sig i årene o. 1930, da radioen var blevet almindeligt udbredt. Selv om man ved radiogudstjenesten også annoncerede salmenumrene i den sønderjyske salmebog, var teksten ofte helt anderledes end teksten i KH, som radioen fulgte.

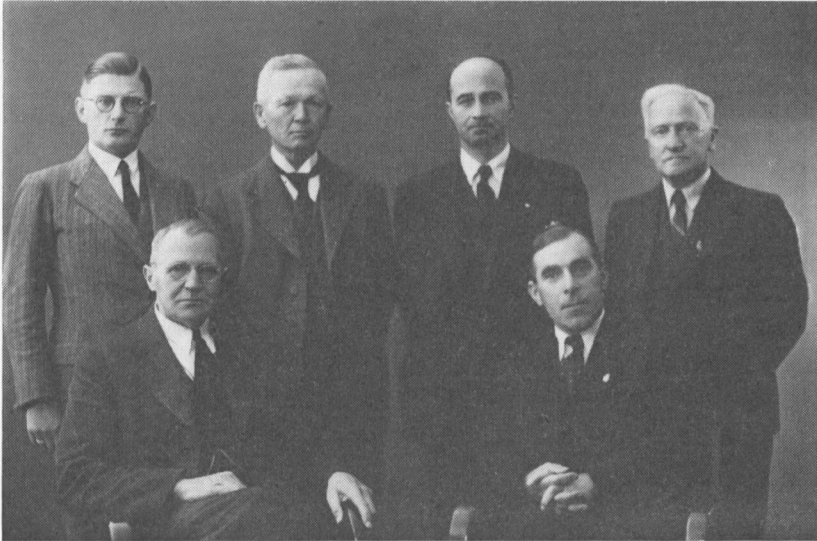
Endelig blev Sønderjylland forsømt af Vajsenhuset, som havde fået privilegium på SS. Det er forståeligt, at man ikke ville sætte mange penge i en overgangssalmebog, hvis levetid var højst problematisk. Man udgav derfor ikke nogen storstilet salmebog og heller ikke nogen udgave med den gamle gotiske skrift (Fraktur), som gamle folk var vant til at læse. Der udkom foreløbig kun en prosa- og en versudgave, begge med små latinske typer og begge fulde af irriterende trykfejl, ikke mindst versudgaven, som skulle være den fineste. Der stod „udelukke“, hvor der skulle stå „inde-lukke“. Alle tunger skulle synge „sødt i kor“, men der stod, at de var „født i kor“. Døden havde mistet sin „Bod“ i stedet for sin „Brod“. „Morderenglen“ kaldtes „Moderenglen“. Jesus løste dødens „Hånd“ i stedet for dens „Bånd“, „Retfærds Nåde“ var

udgrundet i stedet for dens „Gåde“. Omvendt randt „Gåden“ i stedet for „Gråden“. Det var ikke „Fonten“, men „Fronten“, som mindede om dåben. Gud lånte øre til „Syndebuk“ i stedet for „Syndesuk“. „Sammen vi bo i Gudshaven“ var blevet til „Samme blot vi“, „Mørkhed“ til „Mørhed“, „Trang“ til „Tvang“ osv. Jeg har optalt ca. 400 trykfejl.

På et bestyrelsesmøde den 25. febr. 1933 i »Sammenslutningen af Menighedsraad og Menighedsraadsmedlemmer i de sønderjydske Landsdele«, almindelig kaldet den sønderjyske menighedsrådsforening, stillede den daværende formand, gårdejer Peter Paulsen fra Brændstrup, forslag om, at man fra sønderjysk side begyndte at fæste blikket på en fælles salmebog for hele landet. Grænsen ved Kongeåen skulle dog engang slettes, og for at man ikke nordpå skulle se hen over hovedet på den gode sønderjyske salmebog, burde man nedsætte et udvalg, som i tide kunne samle det stof, som man fra sønderjysk side ønskede optaget i en fælles salmebog. Det blev overdraget pastor Anders Malling, Brøns, at forelægge denne sag på bestyrelsens vegne på den kommende generalforsamling i Tønder den 31. maj.

Naturligvis kom der divergerende meninger frem ved denne lejlighed, og navnlig gav provst Bierings ord „Skynd jer langsomt!“ genlyd i forsamlingen. Men det endte dog med, at årsmødet med stort flertal nedsatte et udvalg bestående af biskop *Ammundsen*, Haderslev, præsterne *Aage Dahl*, dengang i Egen, *Westergaard-Jacobsen*, dengang i Uge, *Malling* i Brøns, og to lægmænd, overlærer *Møller* i Rødding og sognefoged *Claus Friis* i Løgumgård.

Udvalget holdt konstituerende møde d. 16. aug. på »Harmonien« i Haderslev, hvor man drøftede arbejdets tilrettelæggelse. Man ville følge alt, hvad der fremkom om salmebogssagen. Man ville træde i forbindelse med andre kredse, som just var ved at tage sagen op. Man ville udvælge det stof i den gamle og den nye sønderjyske salmebog, som man gerne ønskede optaget i en ny salmebog, og i det hele taget ville man gøre de sønderjyske erfaringer op. Og hvis man kunne magte det, ville det være interessant ligefrem at udarbejde et forslag til en ny fælles salmebog. I så fald måtte man gennemgå alle danske salmebøger og tillæg, de mest brugte sangbøger og salmedigternes originale værker. Man

Det sønderjyske salmebogsudvalg.

Stående fra venstre: Westergaard-Jacobsen, M. Møller, Aage Dahl, C. H. Friis. Siddende: C. W. Noack, Anders Malling. Flere af dem ser vrede ud, men det var de ikke.

måtte tilstræbe alsidighed i udvalget af salmer, i alle tilfælde sammenligne med originalteksten og overveje hensynet til moderne sprogbrug. Man valgte pastor Malling til formand og nedsatte et underudvalg bestående af Dahl, Møller og Malling, som hver for sig skulle fremlægge oplysninger og forslag som forhandlingsgrundlag for plenarmøderne.

Biskop Ammundsen indbød til at holde det næste møde i bispegården, og det blev begyndelsen til, at møderne holdtes skiftevis i medlemmernes hjem. Der blev holdt 58 møder; på grund af trafikvanskelighederne i krigsårene varede de sidste møder to dage med mellemliggende overnatning i hjemmene.

Det viste sig ret hurtigt, at de kredse, som hidtil havde ytret sig i salmebogssagen, ikke selv ville tage noget arbejde op. De fynske menighedsråd var interesseret i det sønderjyske arbejde og sendte dr. theol. L. P. Fabricius som en slags observatør til møderne, indtil han blev forflyttet til Hellerup. I de senere år havde man lidt forbindelse med samfundet Dansk Kirkesang gen-

nem pastor Harald Vilstrup, især af hensyn til melodierne. Men i det store og hele blev det sønderjyske udvalg ret hurtigt indstillet på, at man måtte arbejde alene og ud fra sine egne forudsætninger.

Først tre år senere besluttede en kreds af tidehvervspræster i nærheden af Viborg, at de ville holde op med at spille l'hombre og i stedet lave et salmebogsforslag; foreløbig var det dog ikke kendt af offentligheden. 1941 blev der nedsat et grundtvigsk salmebogsudvalg af „Kirkeligt Samfund af 1898“ og „Foreningen for Høj- og Landbrugsskoler“. Da var det sønderjyske udvalg omtrent færdig. Disse tre udvalg, som også var meget forskellige, kom altså til at arbejde ganske uafhængigt af hinanden.

I det sønderjyske udvalg forestod straks den praktiske opgave at skaffe medlemmerne de gamle salmebøger, som man skulle bruge, lige fra Ægidius og Pontoppidan til de nyeste. Den opgave blev løst i forbindelse med Gruppeudlånsbiblioteket i Toftlund, som havde en god salmesamling, der stammede fra pastor Nic. Nielsen, der havde været præst i Højrup, senere Sommersted, og havde været medarbejder på N. Efter et avertissement i de sønderjyske aviser fik udvalget en del salmebøger, nogle som lån, nogle som gave, og disse sidste skulle da efter arbejdets slutning gå ind i Gruppeudlånsbiblioteket, som nu er havnet på Refugiet i Løgumkloster.

Underudvalgets forberedende arbejde på at finde og opskrive originalteksterne, skildre salmernes historie og stille forslag til plenarmøderne angående salmernes optagelse eller udeladelse, blev ret hurtigt ændret. Overlærer Møller fandt det overflødigt, at han gjorde det samme arbejde som Dahl og Malling, og efter nogle års forløb fandt Dahl også, at han kunne nøjes med at skrive forarbejde i de tilfælde, hvor han havde noget særligt på hjerte. Mallings forarbejde svulmede derved op til ca. 1500 maskinskrevne foliosider,⁴ som blev det første udkast til den „Dansk salmehistorie“, som nu er under udgivelse.

Det var også hurtigt klart, at man ikke kunne indskrænke sig til at udvælge de salmer, man fra sønderjysk side gerne ville have med. I mangfoldige tvivlstilfælde måtte man spørge: findes der ikke noget bedre om samme emne i andre salmebøger eller hos andre forfattere? Rent logisk førtes man til en gennemgang af

*Valdemar Ammundsen,
1875-1936.
Biskop over
Haderslev stift
1923-1936.*

hele den danske salmeskat. Man drøftede i alt ca. 2200 salmer og sange. Det blev snart klart, at man måtte stille positivt mod et forslag til en fællessalmebog. Arbejdet kunne derfor ikke tilendebringes på fem år, og på Menighedsraadsforeningens årsmøde i Gram 1934 blev arbejdsperioden ændret til 10 år, og forsamlingen godkendte det arbejde, der var påbegyndt, og den retning, det havde taget. Det blev da hvert år et stående punkt på Menighedsraadsforeningens generalforsamling, at salmebogsudvalget aflagde beretning. Sønderjyderne var derfor vel orienterede om spørgsmålet, da det endelig mundede ud i, at vi skulle have en ny salmebog, mens vide kredse i det gamle land var ganske uforstående og slet ikke havde tænkt på genforeningen og heller ikke var klar over, at deres salmebog trængte til en afløser.

Biskop Ammundsen havde oprindeligt været lidt betænkelig ved at træde ind i udvalget. Det var jo kun godt syv år, siden han så udmærket havde løst den stærkt bundne opgave med SS. Han tog det forbehold, at man efter hans mening endnu ikke havde slidt nok på KH nordpå. Den havde da også tyve år tilbage endnu. Hans forbehold var vel også en af grundene til, at han ikke ville

være formand. Men efterhånden som arbejdet skred frem, og han så, hvor dybtgående det var, blev hans glæde over at være med aldeles ublandet, og hans klogskab og vid, hans alvor og munterhed kom i høj grad til at præge samværet på møderne i de første år, indtil hans uventede død 1. dec. 1936. Hans direkte indsats i arbejdet lå især på to felter. Gennemlæsningen af forarbejderne foranledigede ham ofte til nye oplysninger på møderne, og ved selve møderne tilkom det ham ofte at være den dømmende og afgørende instans, når opfattelserne stod overfor hinanden. Men han betød også noget som „digter“, hvis et vers skulle reddes ved en nænsom ændring. „Et øjeblik“, sagde han så og trak sig tilbage i en krog, mens stilheden sænkede sig over forsamlingen, og enhver sad og „digtede“, men nok mere ventede på biskoppens resultat end på sit eget. Han var meget opmærksom på det område, hvor salmeteksten og bibelordet stod i forbindelse, og var dygtig til at oplyse en dunkel verslinje med en bibelhenvisning, der måske skulle tilføjes som fodnote.

Han var også det naturlige centrum i pavserne, ved middagsbordet eller kaffebordet. Udvalgsmedlemmernes hustruer fandt deres arbejde rigeligt belønnet ved at have biskoppen til gæst. Hvad enten han fortalte fortrinligt pointerede anekdoter eller meddelte os de nyeste private efterretninger fra den tyske kirkestrid, var samværet med ham altid berigende. Sjældent har nogen været så overlegen uden at virke trykkende på andre. Han var et meget betydeligt menneske, hvis omfattende viden, forbavsende hukommelse, klare intelligens og enfoldige fromhed indgik i en sjælden forbindelse med hans kærlighed til andre mennesker.

Som hans efterfølger blev biskop Noack medlem af udvalget. Han var først og fremmest den praktiske kirkemand, i øvrigt også en fin digter. Hans baggrund for salmebogsarbejdet var den, at han som præst i Flensborg havde brugt KH, så han var på en måde mindre „sønderjysk“ end vi andre. Han var en flittig og initiativrig arbejder med mange gode ideer og samtidig et levende forbindelsesled til biskopkollegiet og salmekeyndige i ind- og udland. Han kom i høj grad til at præge arbejdet.

Udvalgets gennemsyn af hele den danske salmeskat, udvælgelsen af brugbare salmer, redaktionen af deres tekst og anbringelsen i den rette orden resulterede i udgivelsen af „Det sønderjydske

Forslag til *Den danske Salmebog*. Et Forarbejde“, Haderslev 1943. Allerede i titlen ligger et forslag. »Den danske Psalmebog« var oprindeligt navnet på den første officielle danske salmebog 1569; men nu benævner man den altid efter udgiveren Hans Thomissøn, som i øvrigt også var sønderjyde. Det gamle navn var derfor ledigt og egnede sig godt for en salmebog, der genforenede Sønderjylland med moderlandet og genforenede de to danske salmetraditioner, som havde været adskilt i 200 år, og desuden optog den grundtvigske tradition fra Vartov og frimenighederne. I den endelige salmekommission vakte forslaget nogen modstand; der var jo andre danske salmebøger end denne; men forslaget sejrede dog, fordi navnet „Den danske salmebog“ betegnede just denne og ikke andre som den officielle.

Man kaldte forslaget et *forarbejde*; det var ikke blot af beskedenhed, men af princip. Hvis man på afgørende punkter havde været uenige i udvalget, ville man ikke ved stemmeflerhed udelukke mindretallets forslag; det blev da optaget som et særvotum. Det kan ikke lade sig gøre i en endelig salmebog, men det er muligt, og det har netop sin betydning i et forarbejde. Desuden var man klar over, at man havde fremlagt en så stor og alsidig stofmængde, formelt 997, reelt ca. 960 numre, at en beskæring måtte til. Men det ville være gavnligt at forelægge et stort stof til diskussion, når man endelig havde fundet det frem.

Det er en ret almindelig mening blandt nutidens teologer, at en salmebog først og fremmest skal være ortodoks. Det skal den naturligvis *også* være. Salmebogsudvalget af tidehvervspræster, som tog navnet Midtjydske Salmekonvent, mente derfor i begyndelsen, at en ny salmebog kun skulle rumme ca. 400 egentlige kernesalmer. Men også for dem virkede den danske salmeskats rigdom således, at de nåede op på 760 i deres forslag. I modsætning hertil var det sønderjyske forslag af princip teologisk frisindet, med særligt hensyn til originalteksterne. De kirkelige retninger måtte unde hinanden plads og talefrihed i salmebogen. Grundtvig skulle ikke glattes ud, og en ellers god salme af ham skulle ikke udelukkes af hensyn til missionsfolk, og Brorson skulle ikke files til eller afdæmpes af hensyn til grundtvigianere eller tidehvervsfolk. Salmebogen skulle være en stor grøn eng, hvor lammene kunne finde det græs, der smagte dem bedst. Skønt udvalget bestod af een

grundtvigianer og fem, som i det mindste stod Indre Mission nær, og i hvert fald ikke nogen tidehvervsmand, optog man 8 af Åstrups salmer.

Frisindet ytrede sig også med hensyn til „åndelige sange“. Især på sådanne områder, hvor den danske salmeskat var fattig, udfyldte man manglen ved at optage åndelige sange, som allerede var kendt og indsunget i vide kredse. Af salmer om mission var der i KH kun 5-6 stykker, men i det sønderjyske forslag 22, og man optog ligeledes nogle ungdomssange og sange om kristeligt arbejde.

For at understrege forbindelsen mellem dansk kulturliv og kirkeliv optog man salmer af danske digtere, der ikke just havde været kendt som salmedigtere, f. eks. Johannes Ewald, Ambrosius Stub, Carsten Hauch, Paludan-Müller, Carl Ploug, Jakob Knudsen, Zakarias Nielsen, Vilhelm Gregersen, P. E. Benzon og censor P. A. Rosenberg. Man søgte at få nogle nye sønderjyder med, lærer Thornum fra Gasse, pastor Zerlang fra Gram og pastor Carsten Petersen fra Maugstrup. — Men ønsket om at få flere digternavne med blev fejlet til side af den officielle kommission.

Med hensyn til de tre store salmedigtere gjorde udvalget en erfaring, som er værd at lægge mærke til. Hos Kingo og Brorson havde de tidligere salmebøger nogenlunde øst tilbunds. Men hos Grundtvig var stofmængden så stor, at der var meget nyt og godt at hente. Der blev derfor optaget 103 grundtvigsalmer, som ikke var i KH, og 93, som ikke var i SS. Det kom også til at præge den nye salmebog, men der skete det ganske vist på bekostning af mange små salmedigtere, som det sønderjyske forslag havde plads til at bevare.

Systematisk søgte man efter større fællesskab med de øvrige nordiske lande. Men f. eks. fra Finland fik man følgende svar: At føre finske salmer til Danmark ville være det samme som at føre ugler til Athen! Biskop Noack foreslog da i stedet, at man i forbindelse med afsnittet om „konge og fædreland“ optog et særlig nordisk afsnit med en fædrelandssalme på originalsproget fra hvert af de fem nordiske lande. Man kunne vel ikke synge svensk eller islandsk ved en almindelig dansk gudstjeneste, men ved nordiske fællesmøder ville et sådant afsnit have sin betydning.

Det ret store antal åndelige sange havde man først tænkt at

samle i et afsnit for sig selv, som det tidligere havde været skik i salmebøgerne. Men dels havde det vist sig at være svært at trække grænsen mellem salme og åndelig sang, dels holdt biskop Noack stærkt på, at de åndelige sange burde puttes ind mellem salmerne, hvor de sagligt hørte hjemme. Han mente, at folk, som søgte det lettere stof, derved ville opdage noget af det mere lødige. Således blev det da, ikke blot i forslaget, men også i den endelige salmebog.

Et særligt tillæg fik man dog i forslaget, nemlig Kingos passions-salmer. Dette store sammenhængende digterværk havde været fyldigt optaget i N som 17 fortløbende salmer. En del af dem blev udeladt i SS. Da salmebogen imidlertid er den mest brugte andagtsbog, optog man alle disse salmer i forslaget, dog således at de burde anbringes i en kommende salmebogs „læsedel“ (Ammundsens udtryk). Til gengæld kunne man klare sig med nogle få, tildels meget forkortede, i „sangdelen“ til almindelig gudstjenstlig brug. Det midtjyske forslag var inde på den samme tanke, men i den endelige salmebog lod det sig ikke gøre på grund af pladsmangel.

Til selve forslaget, som fyldte et tykt bind, knyttede formanden i et tyndere bind en udførlig beretning, som havde en skjult adresse til læsere og kirkelige myndigheder nordpå. Man måtte kaste lys over den sønderjyske baggrund for ønsket om en ny salmebog, der kunne fuldbyrde den kirkelige genforening. Man måtte oplyse mange i det gamle land om, at de selv trængte til en ny salmebog, der var bedre end KH. Endelig måtte man pege på de problemer, man havde tumlet med, og gøre rede for de resultater, man foreløbig var nået til.

Sammenfattende kan man sige, at det sønderjyske udvalg ud fra sine særlige forudsætninger skabte et forslag, som svarede til begrebet »den rummelige folkekirke«, og beretningen tjente til at gøre opmærksom på, at det endelige arbejde på en ny salmebog snart måtte tages op.

Forslaget vakte en livlig diskussion og blev meget forskelligt bedømt af kyndige folk. På den ene side sagde sognepræst Svend Borregaard: „Skal vi have en ny Salmebog, kunde man ikke ønske sig et bedre Forslag end det sønderjyske“. ⁵ På den anden side fandt sognepræsten og salmedigteren Harald Vilstrup, at udval-

get hverken havde gjort fyldest på det liturgiske, det dogmatiske eller det poetiske område: »Blot begribes det ikke, at Udvalget ikke straks gik hen og hængte sig«.⁶

Aaret efter udkom det grundtvigske forslag: „Dansk Salmebog. Forslag til en ny autoriseret Salmebog for Kongeriget Danmark“. Snart var også Midtjydsk Salmekonvent så langt, at man kunne se til enden, men dets „Forslag til Salmebog“ udkom først 1947.⁷

I slutningen af december 1945 sendte de tre udvalg en fælles opfordring til kirkeministeren, Carl Hermansen, om nu at nedsætte et udvalg til at udarbejde den endelige salmebog. Allerede i en skrivelse af 29. jan. 1946 meddelte ministeriet, at man agtede at nedsætte et sådant udvalg, hvortil de tre tidligere udvalg hver kunne foreslå en repræsentant. Biskopperne skulle vælge to, og ministeriet ville vælge 4 eller 5 andre. Det blev dog 6.

Biskopperne valgte Axel Rosendal (formand) og C. W. Noack. Det sønderjyske udvalg foreslog Malling, det grundtvigske udvalg Uffe Hansen, det midtjyske udvalg Carl Brinkkjær. Derefter valgte ministeriet to missionsfolk, Johannes Pedersen og Westergaard-Jacobsen, to grundtvigianere, Niels Møller og Gudmund Schiøler, en repræsentant for Tidehverv, N. Otto Jensen, og en repræsentant for Kirkeligt Centrum, Helge Dahn (sekretær).

Selv om arbejdet i det officielle udvalg, kaldet kommissionen, ikke her skal omtales nærmere, vil det dog være på sin plads at sige lidt om, hvilken indflydelse det sønderjyske forslag havde på det endelige resultat. Det må da først bemærkes, at det sønderjyske udvalg fik tre mand i kommissionen. Men dertil kom, at dr. phil. Niels Møller, som var seminarielærer i Tønder, og som havde været medlem af det grundtvigske udvalg, meget ofte gjorde sig gældende som sønderjyde.

Arbejdsgrundlaget i kommissionen bestod af de tre forslag og de to autoriserede salmebøger, KH og SS. Det ligger da ligefrem i sagens natur, at det grundige forarbejde, der var udført i Sønderjylland, kom hele kommissionsarbejdet til gode. Det væver sig imidlertid ind i den nye salmebogs helhedsbillede sådan, at det er svært at pege de sønderjyske tråde ud. Det samme gælder de to andre forslag. Det er derfor ingen tilsidesættelse af andres indsats, når jeg søger i grove træk at udpege den sønderjyske.

Fra N stammer et bidrag af salmer fra reformationstiden, som rationalismen i kongeriget i sin tid havde rensset ud. Det gælder Luther og nogle af hans medarbejdere samt danskerne Thomas Knudsen, Hans Thomissøn og Sthen.

Dertil kommer en pietistisk arv med oversatte salmer af J. H. Schrøder, Gottfried Arnold og danske salmer af Brorson og andre. Det er kun naturligt.

For mange vil det være mere overraskende, at en betydelig nordisk arv er formidlet gennem N og SS, der havde salmer fra Sverige og Island og navnlig fra Norge, som ikke fandtes i KH. Det kommer især af, at Landstads salmebog var den nyeste hovedsalmebog i Norden, da N blev udarbejdet i Sønderjylland, og den sønderjyske salmebogskomit   følte sig meget i overensstemmelse med Landstads gammellutherske standpunkt. Når man nu priser den nye salmebog for et større antal nordiske salmer, har man i reglen ingen anelse om, at de er kommet ind gennem Sønderjylland. Det gælder dog ikke blot nordiske, men også danske salmer. Når man f. eks. gl  der sig over optagelsen af Grundtvigs „Lovsynger Herren“, ved de fleste ikke, at man i Sønderjylland har sunget den i 75   r.

Endvidere må man nævne en arv fra Brødremenigheden. Selv om den kom hertil fra Norge gennem N. J. Holms salmebog „Harpen“, føltes den som noget hjemligt i Sønderjylland.

Endelig må nævnes en del åndelige sange, som var sønderjyderne meget k  re. Som et typisk eksempel kan nævnes „Så tag mig da ved hånden“. Skønt man fra anden side foretrak andre oversættelser, blev den optaget med den sønderjyske tekst, uden at der blev ændret en t  ddel.

Dermed er ingenlunde alt sagt. Til det sønderjyske bidrag hører også en stor indflydelse på teksterne. Mange salmer af Brorson og Grundtvig havde en bedre tekstform i N og SS, som straks blev anerkendt af kommissionen. Nogle alt for lange salmer, som var utilbørligt forkortede i KH, blev reddet ved deling i to.

Det var nu ikke alle de sønderjyske salmer og åndelige sange, som vakte begejstring i kommissionen. Man bevarer gerne noget kendt og kørt, selv om det ikke er ulasteligt; men man optager ikke gerne noget ukendt, når det ikke er af høj karat. Men de syv kongerigske medlemmer af kommissionen bøjede sig, når vi fire

sønderjyder var enige om at sige, at en salme var os umistelig. Vi må være taknemlige for dette hensyn til sønderjyske mærkesager.

Det viste sig ikke mindst i sidste omgang, da Prøvesalmebogen var blevet fremlagt til offentlig kritik og nu skulle ændres og forkortes inden den endelige autorisation. Carl Hermansen, som nu atter var blevet kirkeminister, foreslog udeladt 70 nærmere betegnede numre. Blandt dem var der 21 af de særligt sønderjyske salmer, som ministeren ikke havde levet med og derfor kun kunne bedømme som nyt eller mindre kendt stof. Da vi gjorde indsigelse, svarede ministeren, at hans udvalg ikke var noget ultimatum; man kunne ombytte numrene med andre, når man blot ville udelade ca. 70. Det lykkedes da at redde 19 af disse 21 salmer.⁸

Man må derfor sige, at det sønderjyske salmebogsarbejde har båret frugt, og indførelsen af den nye salmebog gik glat i Sønderjylland, hvor man gennem en årrække var blevet informeret om sagen. Det gik i øvrigt glat over hele landet, da bogen endelig forelå. Man har tidligere oplevet svære og årelange kampe om indførelsen af nye salmebøger, og selv hvor der ikke har stået kamp, har der ofte været en årelang tøven. Jeg har truffet flere sogne nordpå, hvor man betænkte sig i 40 år på at indføre KH. Men i løbet af to år havde praktisk talt alle sogne i landet indført „Den danske salmebog“. Der er aldrig sket noget lignende i Danmarks salmehistorie.

Men der lå også 20 års grundigt arbejde bag, nøjagtigt 20 år. Den 25. febr. 1933 rejste Peter Paulsen sagen på bestyrelsesmødet i Tinglev, og den 25. febr. 1953 satte kongen sit navn under resultatet.

NOTER OG HENVISNINGER

1. Erik Christensen: »Fra min Virksomhed i Tønder«, 1939, s. 76.
2. Et eksemplar af skrivelsen i privat eje. Meget af den følgende fremstilling bygger ligeledes på private arkivalia og optegnelser, hvorfor der ikke kan henvises til dem i noter.
3. Erik Christensen, s. 76.
4. Eksemplarer af Dahls og Mallings forarbejder findes på LA Åb Foreningsarkiver. Det sønderjyske Salmebogsudvalg. Forarbejder.
5. Tidsskriftet »Kirken og Tiden«, 1943, s. 53-56.
6. Præsteforeningens Blad, 1943, s. 288-90.
7. De to forslag er nærmere omtalt i min bog »Kampen om salmebogen«, 1949, s. 34-60.
8. En artikel om »Det sønderjyske Islæt i Den danske salmebog« findes i »Tjeneste. Hilsen fra de tre danske Diakonissestiftelser med en Almanak for Aaret 1956«, 1955, s. 37-50.